

Om rebning

AF OLE WIDDING

Modsætningen imellem regulerede landskifter og de uregelmæssige landskifter er en vigtig faktor i dansk agrarhistorie. Al den regulering, der kan erkendes idag i markbøgerne fra 1680'erne, må antages at være sket gennem den proces, der kaldes rebning. Måske må dog her fraregnes de specielle symmetriske egaliseringer, udmålinger af agerjorden, som er fundet i nogle landsbymarker i Lollands søndre herred i forbindelse med en omlægning af driften fra firevangsdrift til femvangsdrift. Det er derfor vigtigt, at rebningen som fænomen og virkningen af den søges oplyst med alle midler, så jeg har ikke ment det upåkrævet at give en oversigt over nogle eksempler på bymarker, hvor rebningen eller rebningsgrundlaget er kendt fra kilder, der er ældre end markbøgerne fra 1680'erne.

Som første eksempel har jeg valgt at foretage en analyse af rebningsprocessen på grundlag af de taloversigter, som Poul Rasmussen har givet i Bol og By nr. 2, hvor han sammenligner en rebningsforretning fra 1584 med agerdelingen i markbogen 1683 fra Nørre Årslev i Sønderhald herred. For mange vil siderne 57-58 i Poul Rasmussens afhandling kun være en håbløs række af tal, så derfor må jeg bede dem, der vil have blot en gnist udbytte af den følgende redegørelse om at tage Bol og By 2 for sig og slå op på side 57, for kun derved har jeg håb om at kunne klargøre nogle af problemerne bag tallene og at gøre dem aktuelle, ja måske endog interessante.

Tallene nedad angiver i yderste kolonne gårdenes nummer, så følger agerbredder, agerlængder og areal. Først har Poul Rasmussen meddelt tallene for skiftet *Botofter*, og ved at følge tallene ned i anden kolonne kan man notere sig serien af byens gårde, nr. 2-7-3-8-5-4 med tofter i Søndervang, dernæst nr. 14 uden agerjord i *Botofter*, derefter gårdene nr. 9-13-10-11 med tofter i Ballevang og sluttelig nr. 1-12-15-16-6 med tofter i Østervang. Disse mindre serier udgør tilsammen den idelle rækkefølge, hele serien af gårde i byen.

Når man forfølger hele serien af gårde i det andet agerskifte, som Poul Rasmussen meddeler tallene for, *Over Nye Vangs Agre*, ser man først en uregelmæssig begyndelse, der omfatter agrene nr. 1-7. Men de følgende fra 8 til nr. 22 opviser den regelmæssige serie blot med udeladelse af gård nr. 13. Ser man nærmere på længdetallene for agrene i den serie, opdager man, at længden svinger imellem 326 og 418 alen, mens længden for den følgende

serie agrene nr. 23 til og med 38 svinger nede imellem 110 og 122 alen (bortset fra den lille stump, der opføres sidst og synes at være en tværager). Også den hele serie her viser et par uregelmæssigheder, idet gård nr. 13 atter mangler og dertil gård nr. 1, der er præstegården 'af hvis agre en stor part lå samlet i nogle få fald' (Poul Rasmussen), og endelig er gård nr. 3 trådt ind på pladsen for gård nr. 4 (imellem gårdene nr. 5 og 14).

Resten af agrene i denne vang nr. 40 til 56 viser gårdserien i omvendt rækkefølge. Agerlængderne svinger stærkt, mellem 78 og 154 alen med en stærk og holdbar stigning efter ager nr. 48. Også i denne serie er der et par modifikationer at gøre, således mangler gård nr. 9, og gård nr. 4 er trådt ind i stedet for nr. 3 (imellem gårdene nr. 7 og 8). Kun ager nr. 39 til gård nr. 12 falder helt uden for serien.

Poul Rasmussen har også aftrykt tallene for *Neder Nye Vang*, og deri finder man ganske lignende forhold. Agrene nr. 1–15 udviser serien i omvendt rækkefølge med udeladelse af gård nr. 13, og gårdene nr. 3 og 4 har byttet plads i forhold til den ideelle serie. Agerlængderne svinger her i serie I imellem 420 og 472 alen. De følgende agre viser atter serien, blot er der sket et brat fald i agerlængderne, der svinger mellem 102 og 148 alen, og også i denne serie II er gård nr. 13 udeladt og gård nr. 3 trådt ind i rækken, hvor man ventede nr. 4. Derefter følger en serie nr. III i *Neder Nye Vang* med meget korte agre (længdetallene svinger imellem 50 og 52 alen). Også her er der nogle mindre uregelmæssigheder, idet gård nr. 11 er trådt i stedet for nr. 4, der til gengæld kommer efter serien med en særlig lang ager. Gård nr. 13 mangler ligesom også gård nr. 12, men denne gårds toftebroder, gård nr. 15, har til gengæld dobbelte agerbredder.

Hvilke oplysninger giver nu en sådan gennemgang af agerfordelingen i *Nørre Årslev*? Det slår en straks, at gård nr. 13 indtager en særstilling derved, at den ikke nødvendigvis hører med til serien. Den gård er – oplyser Poul Rasmussen – udskilt fra gård nr. 9 efter at rebningen fandt sted i 1584. Det springer også i øjnene, at gårdene nr. 3 og 4 kan skifte plads, eller den ene træde i stedet for den anden. Herom kan Poul Rasmussen oplyse, at der har fundet en udligning sted imellem det, der var den største gård og den mindste ved rebningen i 1584.

Gennemgangen har også vist, at der er grund til at understrege enheden i de enkelte serier set ud fra agerlængder (og -bredder), fordi man får et indtryk af, hvad der må opfattes som en rebningsenhed. Hver af de omtalte serier har sit eget delingstal, hvad der igen tyder på, at de agre, der nævnes som en fortløbende række i markbogen, ikke har ligget i vangen som samlede skifter eller fald, men som mindre enheder, dem vi erkender som rebningsenheder.

Først efter den erkendelse samler interessen sig om agerbredderne, og i det følgende skal der gøres et forsøg på at efterprøve proportionerne imellem de

enkelte gårdes udlodningsbredder (agerbredder) i de forskellige serier. Det kan gøres på grundlag af Poul Rasmussens udgave, og jeg gennemfører kun så meget af proceduren som er tilstrækkeligt til at vise, at den kan gennemføres med absolut succes, men at den også kan busse, når den gennemføres så mekanisk som her.

Vi ved f. eks., at gårdene i og j ved rebningen i 1584 var lige store og begge skulle have halvniende reb og halvandet kvarter hver. De svarer til gårdene nr. 10 og 11 i 1683 og er nævnt i den orden i det følgende. De har agre i samme bredde – eller omtrent samme bredde – i *Over Nye Vangs Agre* serie nr. I (begge 22 alen), serie nr. II (21 alen mod 25/23) og i *Neder Nye Vang* serie nr. I (20 alen begge), i serie nr. II (15/24 alen imod 20/24) samt i serie nr. III (6 alen imod 5). Det stemmer nogenlunde, omend kun to gange matematisk komplet. Derimod stemmer breddetallene slet ikke i *Over Nye Vangs Agre* serie nr. III (24 alen imod 40).

Som et andet måske mere talende eksempel kan gælde de gårde der i 1584 er kaldt l og n, og som svarer til gårdene nr. 12 og 16 i 1683. De fik udloddet agre i forholdet 9 reb imod 8, hvorfor man kan forvente, at udlodningsbredderne til gård nr. 12 viser sig at være en kende bredere end for gård nr. 16. Her nævnes breddetallene for agrene til de to gårde i rækkefølgen 12–16. *Over Nye Vangs Agre* i serie nr. I 20 : 16, i serie II 20/22 : 20 og i serie nr. III 28 : 27. I *Neder Nye Vang* er forholdene i serie nr. I 23/19 : 22/21, i serie nr. II 24/19 : 22/23. I serie nr. III har gård nr. 12 ingen agre. Man må altså sige, at proportionerne – bortset fra det sidste talforhold (0 : 8) holder nogenlunde stik.

Forventningerne bliver derimod skuffede, når man sammenligner to gårde, der i 1584 hver fik $9\frac{1}{4}$ reb, nemlig gård nr. 5 og gård nr. 1 (som er præstegården) i 1683. I *Botofter* var agerbredderne sammenlagt $119\frac{1}{127}$ alen imod $76\frac{1}{98}$, men på grund af store forskelle i agrenes længde er forskellen i arealet af agrene i *Botofter* til trods herfor kun 13.421 imod 12.766 kvadratalen.

I *Over Nye Vangs Agre* er forholdet imellem de to gårde i serie I 23/22 : 21. I serie II 24 : 0 (præstegården havde ikke nogen ager her) og i serie III 21/22 : 34 (med stor forskel i agerlængder). I *Neder Nye Vang* i serie I er tallene 21 : 22/19, i serie II 22/23 : 22/18 og i serie III 7 : 5. Man må sige, at hvis agrene, der her er sammenlignet, i 1584 var blevet udmålt i matematisk lige store bredder, – og der findes rebede byer, hvor en matematisk udlodning kan følges overalt i bymarken – så er det i årenes løb gået slemt ud over den nøjagtighed, man forestiller sig skabt ved udlodningen. Her kan det dog spille ind, at den ene gård er præstegården, hvis jord, som omtalt lå anderledes end bønderjorden, hvorfor den nok kun i visse skifter er indgået i byens serie af gårde.

Denne gennemgang har bekræftet Poul Rasmussens antagelse, at kun styk-

ker af de agre, der blev afsat i 1584, var under dyrkning i 1683. Det er meget forståeligt, at tallene for udlodningsbredderne ikke passer eksakt sammen, men trods mindre divergenser kan man alligevel klart følge hele rebningens idé. Efter det lidt nedslående resultat, som Poul Rasmussen kom til ved sammenregning af agerbredder, er der grund til at understrege, at der i selve udlodningen og rebningen kun er indtrådt minimale ændringer i løbet af de hundrede år, og det er vigtigt at slå fast, at de ændringer der er sket i serien træder tydeligt frem ved en systematisk opdeling og kan erkendes som brud på den oprindelige ordning.

Temaet for denne afhandling skulle være klart efter denne første analyse: Kan rebningerne, som vi kan iagttage dem i agerlandet i markbøgerne fra 1680'erne, bringes i samklang med historiske aktstykker, der er ældre end markbøgerne, og som fortæller om rebninger. Problemet har været rejst før bl. a. af Poul Meyer i hans bog *Danske Bylag*, hvor han s. 303–321 gennemgår nogle eksempler og giver en sammenfatning. Derunder behandler Poul Meyer også rebningen i Torrild by i Torrild sogn i Hads herred. Det er her så heldigt, at vi har bevaret en afskrift af det rebningsbrev, der blev lagt til grund ved udlodningen. Det indeholder oplysninger om landgildeparcellernes størrelse for de 22 gårde i byen og om omregningen til reb, og er derved et aktstykke af meget stor værdi for agrarhistorien. Poul Meyer har benyttet dette aktstykke (i Thott 1191,4^o), men hans fremstilling skæmmes af nogle læsefejl, der gør grundlaget for en sammenligning imellem rebningsbrevet og markbogen umulig, og Poul Meyers slutsatser i den anledning er forkerte.

Kilderne til en fyldig fremstilling af rebningen er her tilstede, og det kommer undersøgelsen til gode, at der er meget gode arkivalier fra Åkær og Skanderborg len, samt at opgørelsen over mageskiftet i 1667, da kronen afstod 19 fæstegårde, er bevaret. Takket være disse heldige omstændigheder er det muligt at følge hver eneste gård fra rebningen i 1573 til markbogen, men det ville sprænge alle rammer at gøre rede for disse forhold i detaljer, her må det være tilstrækkeligt at konstatere, at der ikke er sket nævneværdige omskiftelser i løbet af de 110 år fra rebning til landmåling. F. eks. siger rebningsbrevet, at præstegården som den største fik udloddet 7 reb, så når det hedder om to gårde, at de fik henholdsvis 9 og 10 reb, må det bero på, at der er tale om tvillinggårde, og det siges udtrykkeligt, at den ene ved rebningen er sammenmålt af to. Det må antages at gælde den anden også.

Det er nytteløst at søge rebningsordenen i hele bymarken ved en mekanisk gennemgang af serier, for de gårde, der af en eller anden grund blev forfordelt, fik compensation ved tildeling af agre i andre mål 'så hver mand lod sig nøje, og hvor han ikke kunde fange sit mål fuldt, da forkortet vi rebet' hedder det i rebningsbrevet.

For at give et indtryk af udlodningens regelmæssighed har jeg valgt at sammenregne agerbredderne for de 22 gårde i tre serier hentet fra skifter, hvor gårdene findes i samme orden, og gennemsnittet heraf har jeg sammenlignet med de antal reb, der nævnes i 1573. Derved fremkommer følgende tabel:

<i>i rebningsbrevet</i>		<i>i markbogen</i>
1 bol	1 reb	8 alen
1 bol	1 ¹ / ₂ reb	11 alen
1 gård	3 reb	21 alen
2 gårde	3 ¹ / ₂ reb	26 alen
1 gård	4 reb	29 alen
8 gårde	4 ¹ / ₂ reb	32–36 alen
1 gård	5 ¹ / ₂ reb	40 alen
1 gård	6 reb	43 alen
2 gårde	6 ¹ / ₂ reb	51–52 alen
3 gårde	7 reb	52–56 alen
1 gård	10 reb	74 alen

Det fremgår tydeligt heraf, at rebningsen ikke som Poul Meyer måtte slutte bestod i en systematisk nyfordeling af agre, der fandtes i forvejen, Torrild viser (hvor markbogen er bedst) en helt normal rebningsprocedure med udlodning i forhold til landgildeparceller.

Det kommer frem indirekte på en ganske interessant måde. Poul Meyer fremhæver, at der ofte er fejl i disse rebningsstakster, og der findes faktisk sådan en fejl i Thott 1191,4^o, idet gård nr. 8 er opført for 3 reb, men ifølge landgildeparcellerne kunne der tilkomme den 4 reb. Er der nu fejl i gårdens landgildeparceller, eller er det opgivelsen om 3 reb, der er urigtig? Det spørgsmål kan man virkelig få svar på alene ved en undersøgelse af udlodningsbredderne i markbogen. Hvis man sammenligner med gård nr. 9, der havde ret til 3¹/₂ reb, viser det sig, at gård nr. 9's agre konstant er en ubetydelighed smallere end agrene til gård nr. 8. Opgivelsen af parceller for gård nr. 8 er altså rigtig, hvad iøvrigt de senere jordebøger bekræfter, men omregningen til reb er forkert, den har fået jord i forhold til de 4 reb, den havde ret til.

Tager man kortet original I fra Torrild (i Matrikulsarkivet) for sig, får man et indtryk af, hvordan rebningsprocessen er forløbet. Det dyrkede areal var ikke sammenhængende, det bestod af mindre stykker, der lå ind mellem eng- og skovpletter. Rebningsmændene har alligevel udmålt et fast mål til hver gård, hver gang der var mulighed for, at den kunne indgå i en serie. Det ses klart af ovenstående tabel. Nu var der to grunde til at regnestykket ikke gik op. Den ene var, at gårdene kunne have en landgilde, der ikke svarede nøje til hele og halve reb, man finder således i andre rebningsbeskrivelser opgørelser over hvad enkelte gårde havde over eller under det mål de blev sat til, i andre er disse rester omsat i kvarter og et eller andet sted i bymarken

måtte så disse rester lægges til eller trækkes fra. Den anden grund var, at der ved den faste udlodning kunne blive overskydende agre i åsene. De måtte så fordeles ved den endelige opgørelse af regnestykket. Sådanne faktorer er medbestemmende til, at en summarisk udregning af agerbredder i almindelighed ikke kan være et sikkert udtryk for proportionerne mellem gårdene.

Det er mig bekendt, at der er ikke helt få skeptikere over for tanken om muligheden for at bevare en rebning af byjord ned gennem tiderne. Men der havde vel ikke været grund til at gennemføre en så omfattende omvæltning af åsene, som en rebning faktisk betød, hvis ikke der derved var skabt en ordening, som betød en retfærdig jordfordeling i forhold til de afgifter, der hvilede på jorden, og en fordeling, som var blevet accepteret af bønderne i de pågældende byer. De havde selv interesse i, at ordenen blev opretholdt. Derfor undrer det mig ikke, at der er klare eksempler på, at middelalderlige rebninger har holdt sig, så at relationerne imellem gårdene kan kendes på agerbredderne i markbogen 200 år efter at rebningen fandt sted.

I forlængelse heraf er der grund til at fremdrage en rebning fra Østrup by, Skader sogn i Sønderhald herred, Randers amt. Der findes nemlig i Repertoriet (II række nr. 8939 og nr. 8742) et tingsvidne fra Sønderhald herred, hvori det siges, at Østrup mark blev rebet i 1499. Tilmed står vi her over for det sjældne tilfælde, at der i et dokument fra 15de årh. gives oplysninger om i hvilket forhold marken blev delt. Hver gang hr. Lawritzs Albertzenn fik 1 bredde, fik fru Jøllien Jensdatter 2 bredder og klosteret 3. – Tager man markbogen fra Skader sogn for sig (nr. 1032), viser det sig, at i hvert fald dele af Østrup bys jord også i 1682 var delt regelmæssigt imellem tre gårde, og delingsforholdet svarede temmelig nøje til de forhold, der omtaltes i 1499. Den ene gård (A) lå i 1682 til en kapellan ved Århus domkirke, den anden (B) til Hans Brochmand til Kollerupgård og den tredje (C) til Chr. Skeel til Ajstrupgård. Et lille udsnit af *Riden Fald* skal dokumentere, at man stadig i markbogen kan finde forholdet 1 : 2 : 3 mellem gårdene A, B, og C.

brugere	delingstal		bredde	længde	
NPF	3	agre	66	60	222
AG	1	ager	21	22	222
JJ	2	agre	39	38	204
NPF	3	agre	60	59	335
AG	1	ager	26	21	354
JJ	2	agre	44	30	340

Forholdene imellem gårdene er ganske klare, men jeg kan ikke tillade mig at gå nærmere ind på agerfordelingen. Uden nogen vidtløftig gårdhistorisk undersøgelse kan gårdenes identitet godt gøres sandsynlig. Der er god over-

ensstemmelse imellem, at gård A i 1499 lå til *br.* LA og i 1682 til en kapellan ved Århus domkirke. Gården B, der i 1682 hørte til Kollerupgård, hørte sandsynligvis også i 1499 dertil, ihvertfald kendes en Julien Jensdatter, datter af Jens Madsen der nævnes til Kollerup i 1455 (Trap: Kongeriget Danmark VI, 532). I 1499 blev jorden delt mellem disse to parthavere i forholdet 1 : 2, men da gården C netop har en udlodningsbredde, der forholder sig til A og B som 3 til 1 og 2, tør man slutte, at delingen i 1682 var i samme proportioner som i 1499.

I de tilfælde af rebning, som er gennemgået ovenfor, har alle gårdene i byerne udgjort en sammenhængende serie, der forekommer i omvendt orden ved modsat måleretning. Sådan er det ikke i alle byer. Det følgende eksempel vil vise rebningen i en by, hvor gårdene deler sig i flere mindre serier.

Det drejer sig om Le by i Middelsom herred (Viborg amt), hvor byens fællesskov i 1573 blev skiftet. En minutøs redegørelse for rebningen er udgivet af Heise i Samlinger til Jysk Historie [II (1869) s. 381 ff.]. Virkningen af dette skovskifte kan ikke følges eller kontrolleres ved hjælp af markbogen eller skovtakseringsprotokollen, og skoven er iøvrigt for størstedelen ryddet nu. Når det alligevel drages frem her, er det fordi det i rebningsforretningen hedder, at skoven blev 'skiftet i 5 $\frac{1}{2}$ bol, efter som jorden skiftes i marken'. Byjorden har altså i 1573 været bolskiftet, det er omtalt af Svend Aakjær (Kong Valdemars Jordebog, noter s. 45), at Le by var en af de få byer i Viborg amt, der havde bolskifte.

Ifølge markbogen 1682 (nr. 1366) var byens jord inddelt i 9 vange (gøder), hvoraf de 5 var i årlig brug. I byen var der i 1682 16 bønder, der dyrkede 1 anneksgård og 12 gårde (10 hele og 2 halve), 2 bol og et øde bolsted, og de hørte under forskellige lodsejere. Markbogen har – desværre – ekstraktform, hvorved agrene er indført samlet under de enkelte gårdbrugere. Da agrene er nummererede kan måleprotokollen rekonstrueres, og da jeg fandt forholdene i byen oplysende for forståelsen af rebningen, tog jeg mig den møje på at rekonstruere gårdenes rækkefølge i de fleste skifter. Det er et arbejde, der ikke indeholder usikkerhedsmomenter, det er kun et spørgsmål om tålmodighed.

Jeg skal nu kort gøre rede for de reguleringer, som lader sig iagttage i agerjorden og gårdenes rækkefølge. Det er kun få skifter, hvor rækkefølgen af gårdene er den samme hele vejen gennem skiftet. Det er på det nærmeste tilfældet i to skifter, det ene i *Langagers gode*, det andet i *Damagers gode*. Reglen er den, at gårdene er inddelt i mindre serier, der til gengæld danner faste grupper. Disse grupper følger ikke efter hinanden i fast rækkefølge (undtagen altså i de to omtalte skifter). Fastheden i disse mindre serier fremgår af flere forhold. Hvis de f. eks. kommer igen flere gange i samme skifte er rækkefølgen af gårdene den samme hver gang, og rækkefølgen er i skifter

målt fra syd og øst modsat af rækkefølgen i skifter målt fra nord og vest.

I agerjorden mærker man reguleringen i svingningerne i agrenes udlodningsbredde, idet de er ret konstante fra skifte til skifte mellem de enkelte gårde, uden at der dog er tale om matematisk konstans. Der er altså nogenlunde samme forhold mellem bredden af agrene til de forskellige gårde fra skifte til skifte. Her må det straks oplyses, at disse svingninger i agerbredde ikke er i overensstemmelse med den inddeling af gårdene i hel- og halvgårde, som findes i matriklerne, det er kun de gårde, der betegnes som bolsgårde, der gennemgående havde smallere agre.

Den ordning, der her er beskrevet, er karakteristisk for bolskiftet. I sin helhed minder ordningen om den, jeg har fundet i Sædinge sogn, og som er beskrevet og udførligt analyseret i *Fortid og Nutid* (1946 s. 245 ff).

Spørgsmålet er nu, om det er muligt at påvise en inddeling af jorden i de $5\frac{1}{2}$ bol, der blev omtalt i rebningsakterne fra 1573. Da der findes nogle skifter, hvori gårdene kun har agre en gang, vil det være rimeligt først at tage sådan et skifte op til undersøgelse. Jeg slog ned på et lille unavngivet skifte i *Løgelagers gode*, hvis agre løb øst-vest og er målt fra syd. Det skifte havde 26 agre, så da de 16 gårde i byen kun nævnes en gang hver, havde altså flere af gårdene nogle agre samlet. Man ser ganske klart af agerbredderne, at disse agre er målt under et.

Når man nu i dette skifte gør skel i rækken af gårde i overensstemmelse med den inddeling af gårdene i mindre serier, som kan ses overalt i byjorden, viser det sig, at skiftet lader sig inddele i grupper, der omfatter henholdsvis 3, 4, 2, 4, 3 gårde + 1 gård (altså ialt 17 gårde, hvoraf 1 altså må have haft agre i to af disse grupper), og imellem gruppe nr. 4 og 5 havde desuden en bolsmand en ager. Det skal her indskydes, at disse seks grupper ikke er sammensat i henhold til gårdenes tjenerforhold i 1682. Hvordan bringes den iagttagelse i forbindelse med de $5\frac{1}{2}$ bol?

I det omtalte skifte i *Løgelagers gode* sammentalte jeg de to rækker tal, der angiver de enkelte agres østlige og vestlige bredde, altså udlodningsbredderne, i hver gruppe for sig. Derved fremkom der følgende tal:

Samlet bredde af agrene i gruppe I	65 og 60 alen
" " " " " "	II 67 og 65 alen
" " " " " "	III 62 og 62 alen
" " " " " "	IV 62 og 59 alen
" " " " " "	V 64 og 68 alen
" " " " " "	VI 31 og 31 alen

Resultatet er altså, at 5 grupper viser en enhed på ca. 60–65 alen, mens en gruppe har ca. det halve, 31 alen. Selvom det forgæves er forsøgt at bringe rede i nogle af de store skifter efter de retningslinjer, som dette resultat giver, tør man hævde, at ovennævnte skifte er delt i $5\frac{1}{2}$ bol, hvadenten så delin-

gen har holdt sig fra 1573 til markbogens tid, eller det er blevet indrettet senere i overensstemmelse med byens mål. Der er dog ingen aktstykker, der omtaler mindre nyrebninger efter byens mål.

Denne undersøgelse kan bringes et skridt videre takket være den udførlige udformning af skovskiftet i 1573. Grundlaget for den videre undersøgelse er oplysningerne fra 1573 dels om antallet af gårde i hvert bol, dels bredden af de strimler, hver enkelt gård fik tildelt. Teksten i Jyske Samlinger har jeg omsat til følgende skema:

	Brugere	Tjenere til	tildeling af skov		
I bol: gd. nr. 1	Mogens Lassen	A. Christensens enke Gertrud	for 2	fjerding 2	reb
" " 2	Rasm. Simonsen	Anne Rosenkrans	" 1	" 1	"
" " 3	Niels Kjeldsen	Kronen	" 1	" 1	"
II bol: gd. nr. 1	Chr. Nielsen	Anne Rosenkrans	" 1 ^{1/2}	" 1 ^{1/2}	" ¹
" " 2	Rasm. Simonsen	" "	" 1 ^{1/2}	" 1 ^{1/2}	"
" " 3	Chr. Skræder	Otte Banner	" 1	" 1	"
" " 4	Jens Christensen	Kronen	" 1	" 1	"
III bol: gd. nr. 1	Søren Nielsen	Niels Rosenkrans	" 1/2	" 1/2	"
" " 2	Søren Simonsen og Chr. Simonsen	Gregers Ulfstand	" 3 ^{1/2}	" 3 ^{1/2}	"
IV bol: gd. nr. 1	Ludv. Olsen	Mariager Kloster	" 1	" 1	"
" " 2	Jens Simonsen	Sofie Glob	" 1	" 1	"
" " 3	Chr. Simonsen	Mariager Kloster	" 1 ^{1/2}	" 1 ^{1/2}	"
" " 4	Niels Bødker	Anne Rosenkrans	" 1/2	" 1/2	"
V bol: gd. nr. 1	Niels ?	Sofie Glob	" 2	" 2	"
" " 2	Søren Jensen	Fru Mette Urne	" 2	" 2	"
VI bol: gd. nr. 1		Kirkens gård	" 2	" 2	"

¹ Udgiveren erklærer tallet for usikker læst og siger eventuelt 2. Sammentællingen for de enkelte bol viser, at 1^{1/2} er det rette.

Skemaet over dette skovskifte i 1573 viser stor regelmæssighed, idet hvert af de 5 bol fik tilmålt fire reb, og det halve bol fik tilmålt 2 reb. Man kan også følge, hvordan det fulde bol var sammensat på forskellig måde i forhold til størrelsen af gårdene i bolet. Derfor er der nu mulighed for en mere intim

sammenligning imellem størrelsesforholdene ved skovskiftet i 1573 og markbogens udlodningsbredder for de enkelte gårde i de grupper, som oven for er sat lig med bolene i 1573. Derfor skal det følgende skema vise udlodningsbredderne i markbogen i det føromtalt skifte i *Løgelagers gøde*, og til sammenligning tilføjes oplysningerne om de enkelte gårdes tildeling af reb ved skovskiftet.

Skiftet i markbogen					Skovskiftet i 1573	
Ager nr.	Gruppe nr.	Brugere	Bredde	Længde		
1-2	I	Søren Clausen	33	28	739	2 reb
3		Søren Mortensen	16	14	745	1 reb
4		Morten Nielsen øde	16	18	750	1 reb
5-6	II	And. Christensen	20	17	752	1½ reb
7		Søren Mortensen	13	13	754	½ reb
8		Lave Markussen	17	16	756	1 reb
9-10		Sejer Rasmussen	17	19	763	1 reb
11	III	Peder Madsen	9	9	772	½ reb
12-14		Greg. Christensen	53	53	780	3½ reb
15-16	IV	Peder Christensen	24	23	773	1 reb
17		Søren Nielsen	16	14	770	1 reb
18		Chr. Jensen	22	22	676	1½ reb
19		Niels Bolsmand	10	12	584	½ reb
20-21	V	Peder Pedersen	26	31	584	2 reb
22		Peder Christensen ²	7	6	570	-
23-24		Jens Nielsen	31	31	588	2 reb
25-26	VI	Lars Thomsen	31	31	593	2 reb

² efter den sædvanlige gruppeinddeling ventede man her Søren Jensen.

Man kan godt påstå, at inddelingsprincippet har været det samme, og at udlodningsbredderne omtrentligt afspejler rebtallene fra 1573. Kun ved gruppe IV og V er der sket en omlægning, idet Niels Bolsmands ager er regnet til bol IV, mens ager nr. 22 falder uden for skemaet.

Den videre behandling af markskiftet i Le by rejser store vanskeligheder, men det vil føre på afveje at indlade sig på et forsøg på at videreføre analysen.

Rebningen beskrives i Poul Johs. Jørgensens Dansk Retshistorie (s. 176 ff.) på grundlag af bestemmelser i landskabslovene som en processuel fremgangs-

måde, der førte til en nyfordeling af agrene i en bys (et bols) agerland eller til en justering af den bestående fordeling ved opmåling med et reb og fordeling mellem de gårde, der havde andel i agerlandet. Det understreges, at rebningen ikke havde til formål at optrække tidligere grænseskel, men alene skulle tjene til at give enhver den jord, han havde ret til ifølge delingsforholdet.

De eksempler, der hidtil er gennemgået illustrerer denne processuelle fremgangsmåde beskrevet uden for parentesens; men jeg mener også at have fundet et eksempel på den del af rebningsprocessen, der er indeholdt i parentesens.

Det drejer sig om Lørup by i Ryslinge sogn (Gudme herred, Svendborg amt). Det omtales i Repertoriet (II række nr. 5261), at der i 1483 var strid om nogen jord på *Løruppe* mark, idet bymarken efter den ene parts sigende var to bol jord, det ene bol til fire bønder under kronen, det andet til 'bryderne Bilds tjenere', mens den anden part hævdede, at den havde 'en del i bondens bol til en af sine gårde'. Der blev valgt 12 mand til at granske sagen og afgive vidnesbyrd på næste herredsting (jfr. om fremgangsmåden Peter Skautrup i *Hardiske Mål* II,1 s. XLIII) og 'vidner de da, at bønderne har det ene bol jord, og bryderne Bilds tjenere det andet bol, da skal jorden over al markens rebes mellem bønderne og bryderne' (med en henvisning til *Jyske Lov* I kap. 45). Et følgende nummer i Repertoriet (II række nr. 5470) meddeler, at jorden skal rebes imellem to bol, så bønderne nyder det ene bol og bryderne det andet.

Ser man nu på forholdene i markbogen fra Ryslinge sogn (nr. 425), viser det sig, at Lørup havde tre marker, der var reguleret på en måde, der i detaljer svarer til, hvad der er fundet i en del af Vantore by på Lolland, hvor også kronen og adelens tjenere havde agre sammen. I Lørup var der i 1682 to lodsejere, kronen havde seks gårde, og den strenge godsadministrator, landsdommer Jens Lassen havde syv gårde.

Undersøger man den rækkefølge, hvori gårdene havde agre i skifterne, viser det sig, at kun de 4 af kronens 6 gårde udgjorde en fast serie, i hvilken gårdenes rækkefølge var fikseret, da de følger i modsat rækkefølge ved modsat måleretning, men i resten af skifterne kan der ikke findes nogen fast regulering, der kunne være agre til alle landsdommerens gårde, men som regel kun til en del af dem, og dertil undertiden kronens to smågårde; men der er ikke en gennemført regulering, hverken m. h. t. rækkefølge eller udlodning.

Nu er det vigtigt, at kronens to smågårde, der altså ikke indgik i den faste serie, i modelbogen ikke nævnes sammen med de øvrige gårde til kronen. Den ene havde kronen da også erhvervet ved mageskifte i 1671 (*Kronens Skøder* 14/9) fra Erik Krag til Bramminge. Om den anden kan jeg intet oplyse.

Interessen samler sig derfor om de 4 af kronens gårde, der udgjorde den

faste del af serien. Det var de 4 jordegne gårde, som kronen i 1664 overdrog generalproviantmester Hans Villumsen (Kronens Skøder 19/12 1664), hvad der fremgår af en sammenligning mellem Skatkammerets Skødebog (L,613) og Matriklen 1664 (nr. 1809, Nyborg amt, fol. 506f.), hvor gårdene nævnes med ganske samme afgifter omend i noget forskellig orden.

Landsdommer Lassens 7 gårde genfindes i Matriklen 1664, dels som tjenere til Steen Brahe til Fjellebro, og dels som tjenere til Manderup Brahe til Krumstrup hovedgård. De fire af disse gårde var lige i landgilde og hartkorn.

Også kronens to smågårde genfindes i Matriklen 1664 trods en forkert oplysning i modelbogen om, at de var lige store i den gamle matrikel.

Det skulle ikke være for dristigt at identificere de 4 bønder under kronen i 1483 med de 4 gårde i den faste serie i 1682, der jo netop har deres jord adskilt fra adelens tjenere.

Med hensyn til rebningen er der en vigtig tilføjelse at gøre. Det har ikke været mig muligt at finde spor af en udlodning i proportionelle bredder undtagen undertiden for de fire gårdes vedkommende, der var gjort lige i landgilde og hartkorn. Det har været forsøgt ligesom ved forrige eksempel at sammenregne de enkelte brugeres agerbredder med summen af de fire gårdes agerbredde som enhed, men det er ikke lykkedes mig at finde frem til lige eller proportionelle bolbredder, selv bortset fra de mange forekomster af tværdelte agre.

Rebningen må altså også i dette tilfælde antages at have tjent det formål at sikre enhver sin andel; men det må antages at have været en omrebning foretaget inden for de bestående skifter uden nogen ny udlodning. Derfor er der heller ikke nogen grundlag for den antagelse, at den faste gruppe af gårde er fremkommet ved den omtalte rebning. Derimod giver dette eksempel – der minder stærkt om de forhold jeg har fundet i Kallø by på Lolland – grundlag for ved ordet grande i ovenomtalte formulering også at forstå tilgrænsede lodsejer.

Poul Meyer har forfægtet samme anskuelse som professor Arup tidligere havde udtrykt (Danmarkshistorien II, 224 og Dänische Wirtschaftsgeschichte 188) 'at landskiftet på landskabslovenes tid ikke i almindelighed havde samme karakter som landskiftet efter markbøgerne', og 'at agrarforfatningen først har fået sin endelige form i løbet af 1400- og 1500-tallet' (Danske Bylag 294). Det hedder endvidere (s. 249), at agerskifterne på landskabslovenes tid ikke var præget af skiftedelingen, de allerfleste bymarker 'har været delt i naturgroede bolbesiddelser, hvoraf mange naturligvis kan være rebede'. Det er kombineret med tanken om, at initiativet til 'de systematiske rebninger' i 1400- og 1500-tallet udgik fra adelen (s. 296).

Der er taget mange forbehold i disse sammenfatninger, og det er svært at erklære sig absolut uenig med Poul Meyer, for jeg forstår udtrykket syste-

matisk rebning som en rebning med udlodning af agre i visse størrelsesforhold. Alligevel tror jeg, at fremstillingen må modificeres. Dels er det teoretiske grundlag spinkelt, og dels er det min erfaring, at det især er i byer, hvor kronen var eneste lodsejer eller havde dominerende indflydelse eller særlige interesser, at boldelingen er gennemført, og boldelingen forudsætter rebning, om end ikke nødvendigvis udlodning af agrene i bolet, og dog er det min erfaring – der unægtelig stammer fra markbøgerne –, at agrene i bolene i reglen er blevet udloddet.

Spørgsmålet har forbindelse med problemet, hvor gammel rebning er her i landet. I den forbindelse er der to kendsgerninger, der ikke har været draget ind i de senere års debat vedrørende rebning. Den ene er, at man i norske love får vigtige oplysninger om rebningen. I form af udlodning var den ukendt i de gamle love, Gulatingsloven og Frostatingsloven, men ifølge Magnus Lagabøters Landslov fra 1274 var rebning af indmarken kendt (Espe-land: Tun og teig. Norsk Folkekultur XVII, 42). Magnus Lagabøters bestræbelser gik ud på at bringe europæiske tilstande ind i norsk lovgivning, og man må tro, at rebningen er et af disse europæiske elementer, som Norge har hentet direkte fra Frankrig. Den livlige kulturstrøm fra Frankrig til Norge på alle åndslivets områder i det århundrede gør en sådan antagelse ganske rimelig.

Den anden kendsgerning er, at rebning faktisk er kendt fra dansk område ca. et hundrede år før landskabslovenes tid. På P. F. Suhms og Chr. Olufsens tid diskuteredes ivrigt en udtalelse af den franske abbed Suger fra første halvdel af det 12. århundrede, at Franker og Daner var fælles om at bruge rebmåling af jord, og hvilken betydning den havde for rebningens historie.

Der ligger ikke det i Sugers ord, at Franker og Daner var de eneste, der kendte til jordmåling, men de var dengang ene om at bruge reb, og ikke målestang, der hørte til i den højt udviklede romerske agermålingsteknik og har sat sig spor i vesteuropæiske sprog, fransk *perche* er latinsk *pertica* og fransk *verge* er latinsk *virga* og ord som engelsk *rod* og *yard*, tysk *Ruthe* og Gerte røber målestangen.

Selvfølgelig behøver omtalen af jordmåling med reb ikke at betyde, at rebning i den forstand vi kan analysere os frem til den i markbøgerne var kendt på Sugers tid, men oplysningen tyder på, at rebningen skal føjes ind i den almindelige kulturpåvirkning fra fransk område, som præger kulturlivet i Norden i 11te–12te århundrede.

Det er fristende at antage at rebet er trådt i stedet for målestangen, fordi man behøvede et mere smidigt instrument, da man begyndte at udlodde jorden, og at det er statsmagten der lægger for, for at føre en mere velbegrun- det skattepolitik.

I stedet for at regne med naturgroede bolbesiddelser tror jeg det er vigtigt at forsøge at skelne imellem indmark og udmark med forskellige inddelings-

principper. Det kan kun gøres i byer, der ikke har fået jorden reguleret, og det er til dato dem, der mindst har tiltrukket forskerne. I den forbindelse er der grund til at nævne visse fynske markbøger, hvor man finder, at der i bymarkerne er skelnet mellem skifter, fald og delder (jfr. ordet deld i Jyske Lovs rebningskapitel). Af dem er de to første regulære agerskifter med regelmæssig agerinddeling, mens delderne derimod er uregelmæssige.

Der tiltrænges store arbejder inden for dansk agrarhistorie, jo mere sammenfattende og mindre teoretiserende des bedre. Derfor må der stilles meget store forventninger til de arbejder, som Poul Rasmussen har i gang, for det kan forudsiges, at den dag markbøgerne er bearbejdet og tolket, da er vor viden om dansk agrarhistorie mangedoblet.